

ТЕМА. Розвиток особистості дитини від народження від до 7 років.

ПЛАН

1. Становлення самосвідомості дошкільника.

- 1.1 Розвиток самосвідомості у немовлячому віці.
- 1.2 Розвиток самосвідомості у ранньому дитинстві.
- 1.3 Розвиток самосвідомості у дошкільника.

2. Етичний розвиток у дошкільному віці.

- 2.1 Етичний розвиток у немовлячому та ранньому дитинстві.
- 2.2 Розвиток моральної свідомості у дошкільному віці.
- 2.3 Психолого-педагогічні умови формування етичної свідомості та моральної поведінки у дітей.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

- 1. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія : навч. пос. Київ : Центр уч. літ., 2007. С. 221-251.
- 2. Павелків Р. В. Дитяча психологія : навч. посіб. для самост. роботи студ. / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. Київ : Академвидав, 2010. С. 343-371.

Додаткова

- 3. Сергеєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Загальна психологія. Навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2018. С. 138-142

1. Становлення самосвідомості дошкільника

1.1. Розвиток самосвідомості в немовлячому віці

Проблема самопізнання в процесі розвитку особистості розглядалася в картинах робіт класиків психології та педагогіки ще в ХІХ столітті. Й.-Г. Песталоцці, Г. Сковорода, Т. Г. Шевченко висували ідею **саморозвитку особистості**. Ідеєю виховання творчої самостійної особистості пронизані роботи сучасних українських психологів ХХІ ст.: Г. С. Костюка, Д. Ф. Ніколенка, О. В. Киричук, Т. В. Дуткевич, О.П. Сергеєнкової та ін.

Самосвідомість – один із проявів свідомості як відокремлення свого «Я» від інших «не Я», оцінка дитиною себе, своїх інтересів, переживань та поведінки. Коли дитина усвідомлює своє «Я», вона може уже оцінювати свою поведінку, свої психічні стани.

Самооцінка – це оцінка дитиною себе, своїх фізичних і психічних особливостей, поведінки, відношень з іншими дітьми, своїх цінностей (*«за що мене хвалять чи сварять»*).

Розуміння дитиною свого «Я», становлення власної самосвідомості отримали в психології назву «Я-концепції».

«Я-концепція» – уміння дитини оцінити власне «Я», самооцінити свою поведінку та намітити самовиховання. Дитина оцінює **власні можливості**: *пізнавальні* здібності, *емоційні* (самоповага, самолюбство), *емоційно-вольові* (самооцінка етичних норм поведінки).

З перших днів свого життя малюк включається в світ спілкування з дорослими. Велике значення тут відіграє ставлення дорослих до дитини як до особистості. Дитина також оцінює це відношення в **3 місяці** комплексом пожвавлення. Біля **6 місяців** дитина за допомогою дорослих оволодіває діями та реагує посмішкою або плачем. Вона впізнає рідних і плаче в контакті з незнайомими людьми. Таке відношення дитини формує усвідомлення дитиною свого відношення до оточуючих. На **кінець першого року** життя дитина починає знайомитися з власними частинами тіла (розглядає руки, пальці, ноги). Коли дитина вдивляється в дзеркало, вона ще реагує на своє зображення як на іншу дитину. Таким чином, в *кінці першого року життя дитина себе ще не досить відокремлює як особистість, але проявляє ставлення до дорослих*.

1.2. Розвиток самосвідомості в ранньому дитинстві

На початку **другого року** життя дитина включається в предметну діяльність, часто з дорослим грається з лялькою, машинкою, може купати ляльку, одягати. Ляльки бувають «хлопчики» та «дівчатка» і дитина починає розуміти, що є дяді, тьоті, дівчатка та хлопчики. Але вона не досить виокремлює це: чужа тьотя не може бути мамою, а тато – це кожен чоловік. 2-3 річні діти засвоюють власне ім'я та імена інших дітей. У дзеркалі дитина себе впізнає та грається з собою. У поведінці дитини дорослий хвалить дитину або сварить, вона починає оцінювати власну поведінку. Поступово 2-3 річна дитина спостерігає за діями та поведінкою інших дітей і дорослих, дає їм оцінку: «А Сашко не слухає маму. Так не можна», «А я хороший, бо я не вередую та не плачу». Проте, діти цього віку не зовсім розуміються на статі. Коли запитали малюків: «Ти хлопчик чи дівчинка». Діти 3 років відповідали: «Я хлопчик, бо тато сказав», «Я – теж хлопчик, бо я в штанцях», «Я – теж хлопчик, бо в мене немає косичок», «А я – дівчинка, бо в мене на голові косички», «Я – теж дівчинка, бо в мене є велика лялька». У системі взаємин з дорослими виникає бажання виділити себе від дій дорослих, прагнення самостійності – **«Я-сам!»**. У поведінці дитини проявляється за визначенням Л.С. Виготського – **«Криза трьох років»**. Це виявляється в проявах негативізму, впертості, неслухняності, свавілля, ревнощах до молодших і старших, реакціях невротичного або психопатичного характеру (страхи, порушення мовлення, порушення сну, енурез). Отже, в період раннього дитинства виявляється розуміння власної особистості. Дорослі повинні бути досить терплячими до дітей у розумінні ними власного «Я» та в вихованні самосвідомості.

1.3. Розвиток самооцінки та самосвідомості в дошкільника

Передумовою виникнення самооцінки є формування у дитини уявлень про себе: «Хто Я?», «Що Я вмію?», «Що Я знаю?», «Що Я хочу». Великий вплив на формування самооцінки відіграє спілкування з однолітками. У дошкільній групі діти спостерігають за іншими, переймають один в одного риси поведінки, слухають, як оцінює дію та поведінку дітей вихователь. Найбільш чутливі до оцінок однолітків діти **4-5 років**. Іноді інші діти не беруть їх до гри – «Ти не знаєш як, ти не вмієш». Дошкільники 4-5 років схильні до **завищеної самооцінки**, тому вони часто плачуть, коли однолітки та дорослі кажуть, що вони «незнайки» і «невмійки». Поступово діти вчаться мотивувати поведінку

(чому Я так зробив) і більш реально оцінювати свої вдачі та помилки. Самооцінка дошкільника стає об'єктивною. Дитина **6-7 років** уже оцінює свої дії та поведінку правильно. Старший дошкільник усвідомлює себе в часі. Просить маму: «Розкажи, як я був маленький, а як я балувався».

Дошкільники **усвідомлюють свою статеву належність**. На прикладах батьків дівчатка розуміють роль мами, тата, бабусі, дідуса, сестрички. Вони знають роль жінки та чоловіка в суспільстві, їх соціальну роль. Поступово виникає «особиста свідомість» (Д. Б. Ельконін). Більш реально старший дошкільник оцінює і свою поведінку: «Я іноді буваю хороший, а іноді поганий». Дитина оцінює своє «Я» реальне та прагне до ідеального. Все це відбувається поступово.

У вихованні самосвідомості та самооцінки дошкільника слід враховувати **психолого-педагогічні умови**:

1. Самосвідомість та самооцінка виховуються в процесі спілкування в сімейному оточенні, в повазі до дитини. Велику роль відіграє спілкування з однолітками.
2. Дорослий вчить реально оцінювати власну поведінку та не карати дитину за завищену самооцінку, а пояснити, як слід поступити правильно.
3. Вихователі, проводячи спеціальні ігри, заняття, виділяють роль статевої належності жінки та чоловіка в сім'ї і в суспільстві.
4. Самопізнання, самовдосконалення досить своєрідний та довготривалий процес. Він здійснюється протягом тривалого часу, особливо підвищується протягом навчання, гри та праці дитини.

2. Етичний розвиток у дошкільному віці

2.1. Передумови етичного розвитку в немовлячому та ранньому віці

Коли ми говоримо про етичні норми поведінки, то розуміємо моральні **норми поведінки людини в суспільстві**, вироблені протягом людства, закріплені в національно-етнічному середовищі. Вони проявляються в спілкуванні, діяльності, культурних надбаннях певної нації. У **немовлячому віці** закладаються передумови засвоєння етичних норм поведінки через спілкування з близькими людьми. Коли рідні розмовляють з дитиною, у них усмішка на обличчі, лагідний голос,

дитина радіє. Коли дорослий невдоволений, у нього голос грубий, брови нахмурені, дитина сприймає радість або невдоволення. Так вона **сприймає основи етичної поведінки дорослих**. Вже з ранніх років життя дорослий повинен привчити дитину до розуміння вимог «так» - «можна», «ні» - «не можна», пояснюючи чому так. Пояснюємо, як гратись з однолітками, як вести себе в гостях, в магазині, на вулиці. Вимоги стають постійними, тоді у дитини виникають звички дотримуватися норм поведінки в суспільстві. Діти 2-3 років наслідують і негативні прояви поведінки інших дітей (показують язика, кривляються, вживають нецензурні слова та ін). Засвоєння етичних норм поведінки здійснюється у спілкуванні з дорослими, а далі виявляється у самоконтролі в поведінці.

2.2. Розвиток моральної свідомості у дошкільному віці

Коли ми спостерігаємо дитину 4-6 років в спілкуванні з однолітками, з дорослими вдома, на вулиці, в закладі дошкільної освіти, ми бачимо її спокій чи грубість, ласку чи зверхність. Ці етичні норми поведінки закріплюються в характері дитини. **Правила та норми поведінки в суспільстві** дошкільник може виразити в **судженнях** – розуміння дитиною добра і зла. Діти аналізують поведінку героїв оповідань, казок, мультфільмів: Попелюшки, Змія-Горинича, Котигорошка, Карабаса.

Засвоєні етичні норми поведінки в суспільстві дитина **6-7 років** переводить в усвідомлену поведінку. *Етична поведінка старшого дошкільника характеризується гуманним ставленням до інших, чуйністю та співчуттям* до всього живого, закріплені дії стають потребою поведінки. Діти самі встановлюють правила в творчих іграх, праці і дотримуються їх виконання. У вчинках часто проявляють допитливість, пустощі («А що буде, якщо я тебе не послухаю?», «А чому Валі можна, а мені не можна?»)

Слід звернути увагу у вихованні дітей на **негативні прояви морально-етичних норм поведінки**: брехню (але не змішувати з фантазією дитини), забіякуватість, негативізм, впертість, грубість, зневагу, жадібність, егоїзм. Усі ці негативні прояви поведінки в дошкільному віці іноді не досить усвідомлені, так як діти часто діють імпульсивно, хоч вони можуть далі оцінити свої дії адекватно («Я не хотів, я не знаю як це так сталося»).

2.3. Психолого-педагогічні умови формування етичної свідомості та моральної поведінки у дітей

У вихованні морально – етичних норм поведінки дітей слід враховувати:

1. Соціально-національні моральні уклади країни. Сімейні традиції та взаємини між дорослими та дітьми.
2. Негативні етичні норми поведінки дитини є браком необхідних умов особистого розвитку.
3. Вихователям у роботі з дітьми вчити: чемності, доброти, ввічливості, скромності, взаємодопомозі, чесності та ін.
4. Пам'ятати, що **немає дітей, яких не можна виховати**. Тільки одні діти виховуються більш легко, а інші потребують великих зусиль.